

МЕДІАЦІЯ АБО ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРУ ЗА УЧАСТЮ СУДДІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

MEDIATION OR DISPUTE SETTLEMENT INVOLVED BY A JUDGE: A COMPARATIVE ANALYSIS

Храпенко О.О., к.ю.н.,

доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури
Національний університет «Одеська юридична академія»

Меденцев А.М., к.ю.н.,

доцент кафедри кримінального права, процесу та криміналістики
Міжнародний гуманітарний університет

Ткаченко А.С., студентка IV курсу факультету адвокатури

та антикорупційної діяльності
Національний університет «Одеська юридична академія»

Статтю присвячено висвітленню актуальної та дискусійної проблеми альтернативних способів вирішення спорів в Україні. Серед них особливу увагу привертають дві процедури: медіація та врегулювання спору за участю судді.

В статті було зроблено порівняльно – правовий аналіз медіації та врегулювання спору за участю судді, окресливши їхню правову природу, процедурні особливості, результати та сферу застосування.

Дослідження ґрунтується на аналізі чинного законодавства України, наукової літератури, а також на порівняльному аналізі практики застосування медіації та врегулювання спору за участю судді.

Медіація є позасудовим способом вирішення спору, що базується на добровільній участі сторін та конфіденційності. Врегулювання спору за участю судді має частково судовий характер, адже передбачає активну роль судді у стимулюванні сторін до досягнення мирової угоди. Процедура медіації ґрунтується на принципах конфіденційності, добровільності та нейтральності медіатора. У ній сторони конфлікту спілкуються вільно, без жорстких процесуальних рамок, прагнучи знайти вирішення складної проблеми. Врегулювання спору за участю судді характеризується чітко визначеними етапами, активною роллю судді у веденні переговорів та можливістю застосування заходів процесуального примусу.

Визначено, що результатом медіації є медіативна угода, яка не має юридичної сили судового рішення. Мирова угода, досягнута за участю судді, затверджується судом і має силу судового рішення.

В статті висвітлено, що медіація вирізняється швидкістю, гнучкістю, економічністю та можливістю збереження конструктивних стосунків між сторонами, однак вона не застосовується до всіх категорій спорів. Врегулювання спору за участю судді гарантує юридичну силу мирової угоди, але може бути менш гнучким та конфіденційним.

Медіація врегульована Законом України "Про медіацію", який визначає основні принципи, порядок проведення та статус медіатора.

Врегулювання спору за участю судді має частково судовий характер, який передбачає активну роль судді, який стимулює сторони до досягнення мирової угоди. Цей процес відбувається в рамках судового розгляду за загальними правилами судочинства.

Визначено, що медіація може застосовуватися до будь-яких спорів, окрім тих, що випливають із публічно-правових відносин. Найчастіше використовують медіацію для вирішення сімейних, цивільних, комерційних та трудових спорів. Врегулювання спору за участю судді застосовується до обмеженого кола цивільних, сімейних та господарських спорів. Його не можна використовувати для вирішення спорів, що стосуються публічних інтересів, а також спорів, де однією із сторін є державний орган.

Проаналізовано, що медіація та врегулювання спору за участю судді є цінними інструментами для вирішення спорів, що доповнюють один одного. Вибір методу залежить від конкретних обставин справи, потреб сторін конфлікту та їхніх очікувань щодо результату.

Ключові слова: медіація, медіатор, правосуддя, судова система, врегулювання спору за участю судді, альтернативні способи вирішення спорів, суд, конфіденційність, добровільність, мирова угода.

The article is devoted to highlighting the current and debatable problem of alternative methods of dispute resolution in Ukraine. Among them, two procedures attract special attention: mediation and settlement of the dispute with the participation of a judge.

The article made a comparative legal analysis of mediation and dispute settlement with the participation of a judge, outlining their legal nature, procedural features, results and scope of application.

The study is based on the analysis of the current legislation of Ukraine, scientific literature, as well as on the comparative analysis of the practice of mediation and dispute settlement with the participation of a judge.

Mediation is an out-of-court method of dispute resolution based on the voluntary participation of the parties and confidentiality. Settlement of a dispute with the participation of a judge is partially judicial in nature, because it involves the active role of the judge in stimulating the parties to reach a settlement agreement. The mediation procedure is based on the principles of confidentiality, voluntariness and neutrality of the mediator. In it, the parties to the conflict communicate freely, without rigid procedural frameworks, seeking to find a solution to a complex problem. Settlement of a dispute with the participation of a judge is characterized by clearly defined stages, the active role of the judge in conducting negotiations and the possibility of applying measures of procedural coercion.

It was determined that the result of mediation is a mediation agreement, which does not have the legal force of a court decision. A settlement agreement reached with the participation of a judge is approved by the court and has the force of a court decision. The article highlights that mediation is characterized by speed, flexibility, economy and the possibility of maintaining constructive relations between the parties, but it is not applicable to all categories of disputes. Dispute resolution involving a judge guarantees the legal validity of the settlement agreement, but may be less flexible and confidential. Mediation is regulated by the Law of Ukraine "On Mediation", which defines the basic principles, procedure and status of the mediator.

Settlement of a dispute with the participation of a judge is partially judicial in nature, which involves the active role of the judge, who stimulates the parties to reach a settlement agreement. This process takes place within the framework of a trial under the general rules of judicial procedure.

It is determined that mediation can be applied to any disputes, except those arising from public legal relations. Mediation is most often used to resolve family, civil, commercial and labor disputes. Dispute settlement with the participation of a judge applies to a limited range of civil, family and economic disputes. It cannot be used to resolve disputes concerning public interests, as well as disputes where one of the parties is a state body.

It has been analyzed that mediation and adjudication are valuable and complementary dispute resolution tools. The choice of method depends on the specific circumstances of the case, the needs of the parties to the conflict, and their expectations regarding the outcome.

Key words: mediation, mediator, justice, judicial system, dispute resolution with the participation of a judge, alternative methods of dispute resolution, court, confidentiality, voluntariness, settlement agreement.

Аналіз наукової літератури свідчить про відсутність єдиної думки щодо походження терміну «медіація». Деякі дослідники стверджують, що слово "медіація" походить від грецького "medos", що означає "середина" або "посередник".

Окрім дискусій щодо походження терміну «медіація», спостерігаються розбіжності в його інтерпретації. Науковці по-різному трактують сутність медіації, її роль у вирішенні спорів та функції медіатора. Досить часто процедуру медіації ототожнюють із процедурою врегулювання спору за участю судді.

Висвітлення даної проблеми було предметом дослідження у працях таких вчених, як: О. Горещкий, Н. Грень, С. Запара, Л. Калмикова, О. Кібенко, Ю. Притика, В. Прущак, Л. Романадзе, К. Токарева, Г. Ульянова, Н. Шишка та інших.

У межах альтернативного врегулювання спорів медіація набуває дедалі більшої популярності. Її гнучкість, конфіденційність та орієнтованість на співпрацю роблять її привабливою альтернативою традиційному розгляду справ у суді.

Калмикова Л. визначає медіацію, як «альтернативний спосіб вирішення спору, за якого конфліктуючі сторони на основі добровільного волевиявлення використовують допомогу нейтральної, неупередженої та незалежної третьої особи – медіатора, який, маючи спеціальні знання та навички, спрямовує сторони до спільного оптимального вирішення спору, дотримуючись вимог законодавства»[1].

Проте, постає справедливе питання, чи можна ототожнювати процедуру медіації та процедуру врегулювання спору за участю судді. Для того, щоб почати відповідати на це запитання слід проаналізувати роль суб'єкта, який проводить цю процедуру.

Стаття 1 Закону України «Про медіацію» визначає медіатора, як «спеціально підготовлену нейтральну, незалежну, неупереджену фізичну особу, яка проводить медіацію» [4].

Слід наголосити, що медіація ґрунтується на добровільному принципі та згоді сторін. Це означає, що медіатор має право відмовитися від ведення медіації на будь-якому етапі процесу.

Ще однією відмінністю є те, що в рамках медіації сторони досягають неформальної згоди, тоді як врегулювання спору за участю судді має чітко окреслені юридичні наслідки у вигляді укладення мирової угоди, відмови від позову, закриття справи або визнання позову.

Медіатор може надавати сторонам юридичні поради, тоді як суддя має право надавати роз'яснення з правових питань, що виникають під час розгляду справи в переbachений ЦПК, ГПК і КАСУ термін.

Запровадження медіації в Україні набуває особливої актуальності в сучасних умовах. Це зумовлено, в першу чергу переваженістю судів. Наразі в українських судах перебуває величезна кількість справ, що призводить до затягування процесу розгляду та прийняття рішень. Медіація, як альтернативний метод вирішення спорів, може значно розвантажити судову систему, адже сторони конфлікту можуть самостійно знайти вихід із своєї проблемної ситуації.

Розглядаючи переваги медіації порівняно з судовим процесом, можна сказати, що медіація має ряд переваг. Процес медіації зазвичай проходить значно швидше, ніж судовий розгляд. Інформація, яка розкривається під час медіації, залишається конфіденційною, що може бути важливим для сторін конфлікту. Сторони конфлікту мають значно більший контроль над процесом медіації, адже вони самостійно визначають порядок його проведення та приймають остаточне рішення. Медіація може допомогти зберегти стосунки між сторонами конфлікту, що особливо важливо у сімейних, сусідських та ділових спорах. Розвиток медіації в Україні відповідає європей-

ським стандартам та є одним із кроків на шляху до інтеграції України до ЄС. У багатьох країнах Європи медіація є обов'язковою процедурою для певних категорій спорів.

Незважаючи на значний потенціал медіації, наразі вона не є широко поширеною в Україні. Це може бути пов'язано з недостатньою юридичною грамотністю та обізнаністю із процедурою медіації. Багато людей в Україні не знають про медіацію та її переваги, що може бути пов'язано з тим, що в українському суспільстві традиційно домінує прагнення до вирішення конфліктів у суді. Спірною, але цілком маючою право на життя є теза, що наразі в Україні не вистачає кваліфікованих медіаторів, які могли б проводити процедури медіації на високому рівні.

Використання процедури медіації в Україні може мати значний позитивний вплив на суспільство. Це дозволить розвантажити суди, зробити вирішення спорів більш швидким, доступним та ефективним, а також сприяти збереженню мирних стосунків між людьми.

Як зазначає Н. Шишка, важливим аспектом у визначенні поняття медіації є саме концепція сприйняття медіації. Йдеться про те, яка модель медіації буде найкраще відповідати системі законодавства і культурним традиціям. Тобто медіація розглядається виключно як неюрисдикційна форма врегулювання конфлікту (спору), чи допускається, у тому числі як і юрисдикційна форма, зокрема, у формі судової медіації, що проводиться безпосередньо суддею [3, с. 298].

У 2017 році українське процесуальне законодавство збагатилося новим інструментом – врегулюванням спору за участю судді. Цей крок викликав жваві дискусії щодо його природи та місця серед різновидів медіації. Наразі існують дві домінуючі концепції, які по-різному трактують цей альтернативний спосіб вирішення спорів.

Перша концепція відносить врегулювання спору за участю судді до різновиду медіації. Прихильники цієї концепції наголошують на схожості процедури врегулювання спору за участю судді з медіацією. Суддя, як і медіатор, виступає незалежним фасилітатором, який допомагає сторонам конфлікту знайти вихід із проблемної ситуації. Сторони конфлікту вільно обирають участь у процедурі врегулювання спору за участю судді, так само як і участь у медіації, а інформація, яку було розкрито під час процедури, не підлягає розголошенню, як і під час медіації.

Противники цієї концепції визнають істотні відмінності між врегулюванням спору за участю судді та медіацією. Наприклад, суддя, на відміну від медіатора, має повноваження затвердити врегульований сторонами спір мировою угодою, що надає їй юридичну силу судового рішення. Статус судді може впливати на хід переговорів та схилити сторони до певного рішення. Врегулювання спору за участю судді застосовується лише до певних категорій справ, на відміну від медіації, яка може використовуватися для вирішення будь-яких спорів.

Друга концепція розглядає врегулювання спору за участю судді як окремий інститут. Прихильники цієї концепції підкреслюють унікальні характеристики врегулювання спору за участю судді, які відрізняють його від медіації. Процедура врегулювання спору за участю судді поєднує в собі принципи медіації (добровільність, конфіденційність, нейтральність) з елементами судового розгляду (авторитет судді, можливість затвердження мирової угоди). Мировою угодою, затвердженою суддею, має таку ж юридичну силу, як і судові рішення, що робить її більш привабливою для сторін конфлікту. Врегулювання спору за участю судді застосовується лише до певних категорій справ, де важливе збереження мирних стосунків між сторонами (наприклад, сімейні спори, трудові спори).

Притика Ю. та Лисак О. зазначають, що підтримуючи позицію науковців про віднесення врегулювання спору за участю судді до самостійного виду примирних процедур, варто додати, що сутністю врегулювання спору за участю

судді є спілкування сторін із суддею задля отримання роз'яснень та додаткової інформації з метою оцінки перспектив судового розгляду спору [2, с. 104].

Противники цієї концепції не заперечують унікальні характеристики врегулювання спору за участю судді, але вважають, що їх не слід використовувати для виокремлення цього інституту з медіації.

Наразі дискусії щодо місця врегулювання спору за участю судді в системі альтернативного вирішення спорів тривають. Остаточного визначення його природи та статусу ще не дано. Однак, незалежно від того, як буде класифіковано цей інструмент, він уже показав свою ефективність у вирішенні певних категорій спорів та має потенціал для подальшого розвитку в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Калмикова Л. Медіація: модний тренд чи нагальна потреба? *Вісник НААУ* № 12 (97). 10 січня 2024 р. URL: <https://unba.org.ua/publications/8689-mediacya-modnij-trend-chi-nagal-na-potreba.html>
2. Лисак О.О., Притика Ю. Д. Порівняльна характеристика медіації та врегулювання спору за участю судді у цивільному судочинстві України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 3. С. 103–105. URL: http://sej.org.ua/3_2021/26.pdf
3. Шишка Н.В. Поняття «медіація» як альтернативна форма вирішення спорів: до проблеми праворозуміння. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 4. С. 297–301. URL: <http://surl.li/tthnt>
4. Закон України «Про медіацію» від 16.11.2021 № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-IX#Text>